

FÜZULİ ƏSGƏRLİ

AZƏRBAYCAN
UŞAQ
ƏDƏBİYYATI

2015-ab

6492.28.08.2014

4880-18/X.14

4868-18/X.14

5509.04.05.2015

7530.16.08.2015

248-05.02.2016

699-3.06.16

1874-18.10.2017

1874-24.11.17

1874-03.12.2017

84(5Aze)+83.3(Aze)ə 7
ə 91

FÜZULİ ƏSGƏRLİ

AZƏRBAYCAN

UŞAQ

ƏDƏBİYYATI

Azərbaycan Respublikası Təhsil
Nazirinin 12.06.2012-ci il tarixli 1074
saylı əmrinə əsasən dərs vəsaiti kimi
çap edilir.

F. Köçəri adına
Azərbaycan Dövlət Uşaq
KITABXANASI
INV. № 78007

BAKI - 2012

78007
84(5Aze) Əsgərli:
Ə 91

Azərbaycan

78007

Elmi redaktor:

**Zahid Xəlil – filologiya elmləri doktoru,
professor**

Rəyçilər:

**Himalay Qasımov – filologiya elmləri doktoru,
professor**

**Fəxrəddin Yusifov – pedaqoji elmlər üzrə fəlsəfə
doktoru, dosent**

**Yusif Aslanov – pedaqoji elmlər üzrə fəlsəfə
doktoru, dosent**

**Aftandil Məmmədov – filologiya elmləri üzrə
fəlsəfə doktoru, dosent**

**Füzuli Əsgərli. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı
(dərs vəsaiti). – Bakı, Pedaqoji Universitetin
nəşri, 2012, 535 səhifə.**

FOLKLOR YARADICILIĞI

Azərbaycan folkloru dünyanın ən zəngin və qədim xalq ədəbiyyatlarından biridir. Əsrlər boyu xalqın kollektiv əməyinin məhsulu olub, sənət inciləri xəzinəsi qismində müasir dövrümüzdə qədər gəlib çatan bu yaradıcılıq mənbəyi, insanın mənəvi və maddi tələbindən irəli gəlmişdir. Qədim tarixə malik olan bu bitkin xalq təxəyyülü məhsulu, bəşər övladının müxtəlif inkişaf mərhələsində başlıca rol oynamış, janr əlvanlığı yarandıqca poetik baxımdan daha da formalaşmış, yazılı ədəbiyyatın meydana gəlməsində bir mənbəyə çevrilmişdir.

Şifahi xalq yaradıcılığının mühüm bir hissəsini uşaq folkloru təşkil edir. Bu folklor nümunələri həm ideya və məzmun, həm də forma cəhətdən uşaqların yaş xüsusiyyətləri və psixoloji imkanları nəzərə alınmaqla yaranmışdır.

Uşaq həyatı böyüklərin həyatı ilə sıx surətdə əlaqədardır. Lakin yaş xüsusiyyətlərinə görə onların dünyaya baxışları tamamilə fərqlidir. Düşüncələri incə və kövrək xüsusiyyətlərə malikdir. Uşaq orqanizminin həssas təbiəti, onu mövcud aləmlə əlaqələndirən ilkin rabitədir. Əgər böyüklər sözlərdən, ifadə, ibarə formullarından çıxış edərək düşünürsə, kiçik yaşlı uşaqlar isə predmetlərlə fikir yürüdürlər. Onların təfəkkür təzi yalnız konkret obrazlarla əlaqədardır. Ənənəvi uşaq folkloru nümunələri poetik və cəlbedicidir, bədii cəhətdən dolğun və kamildir.

Açıb gətirdi kəhəri,
Belinə qoydu yəhəri.
Quşqunu yerindən aldı,
Tez atın başına saldı.
Yüyəni qapdı, götürdü,
Quyruq altına ötürdü.
Tapqırı astaca çəkir,
Atın qarnını sıxmasın.
Düyünləyir yal-birçəyin,
Toz-torpaq diza çıxmasın.
Minib şux dayandı atda,
Baxırsan, kefi yüzdədi.
Döşəkçə – yəhərin altında,
Tərlik – yəhərin üstədi.
Qırmanc çəkdi, kəhər çaşdı,
Quşqun düşdü, yəhər aşdı,
At götrülüb bayaq getdi,
Dördəmə – dördəyaq getdi.
Fikrə-xəyala dalmışam,
Axi, yəhərdəydi Samur.
Lap düzü çaşıb qalmışam,
Yəhərdə, yerdəydi Samur?!

RAFIQ YUSİFOĞLU
(1950)

Qubadlının Çardaxlı kəndində müəllim ailəsində dünyaya göz açmışdır. Qubadlıda orta təhsil, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun filologiya fakültəsində ali təhsil almışdır. Bir müddət Sumqayıt şəhərində müəllim işləmiş, eyni vaxtda aspiranturada oxumuşdur. Ədəbiyyatşünaslıq elmi ilə yaxından məşğul olmuş, namizədlik və doktorluq dissertasiyalarını müdafiə etmişdir. Pedaqoji Universitetin professoru, «Göyərçin» uşaq jurnalının baş redaktorudur.

Tələbəklik illərindən dövrü mətbuatda şeirləri çap olunmuşdur. Uşaq şeirlərinin mövzu dairəsi rəngarəngdir. Həmişə ciddi mövzulara müraciət edən şair onların sirli aləmini yaxından duymuş, bu onu uşaq ədəbiyyatına yaxından bağlamışdır.

Yaradıcılığını əsasən «dünyanın altını və üstünü bilən» uşaqlara həsr etmişdir. «Yurdum-yuvam», «Ətirli düymələr», «Ocaq yeri», «Aylı cığır», «Qəm karvanı», «Həsret köçü», «Şirin yağış», «Çiçək yağışı», «Daha uşaq deyiləm» və sair kitabların müəllifidir və bu əsərlər öz orijinallığı, lakonizmi ilə diqqəti cəlb edir.

R. Yusifoglunun uşaqlar üçün qələmə aldığı «Bahar qatarı», «Şirin yuva», «Dəniz səviyyəsi» adlı nəsr əsərləri daxil edilmiş kitabları da vardır. Bu kitablara daxil edilmiş müxtəlif mövzulu şeirlər, mənzum nağıl və poemalar şairin sənətkarlığından xəbər verir.

Kal

Armud dərmişəm iki cib,
Babam məndən bərk inciyib.
Bir-bir dişləyib atıram,
Deyirəm: – Armudlar pisdı.
Kişi minir cin atına,
Belə deyir hirsli-hirsli:
– Qulağını çəkəcəyəm,
Bir də meyvəni kal yolsan.
Dəymişi seçə bilmirsən,
Sən özün də hələ kalsan.

Həsən bala

Həsən bala, Həsən bala,
Anasından küsən bala.
Di ağlama, apararam
Səni hara desən, bala!
Kirimədi Həsən bala,
Süsən gedə, Həsən qala?

Tülkü baharı niyə sevmir

– Bilirsənmi nə üçün
Tülkü sevmir baharı?
– Çünki bahar gələndə
Günəş ərیدir qarı.
– Qar əriyir ərısın,
Tülkünün nə vecinə?
– Axı, onda su damır
Yuvasının içinə...
Porsuğun, siçanın da
Üzünü bürüyür qəm.
Onların evləri də

Yaz gələndə olur nəm.
Yer altında yerləşən
Yuvalar dərin olur.
Qışda isti, yazda nəm,
Yayda səpsərin olur.

Bacadan yağan qızıl

Bir kişi otarırdı
Elatin qoyununu.
Bezmişdi çobanlıqdan,
Yormuşdu qoyun onu.
Elə hey deyiniirdi:
– Evdən çıxıb obaşdan,
Gecəyarı gəlirəm, –
Çörəyim çıxır daşdan.
Bu nə işdir, sürüdən
Gündə bir qoyun itir.
İtirib sayıqlığı
Deyəsən qoyun iti.
Bir günorta sürüdən
Bir şişək çıxıb təzdi.
Çoban onun dalınca
Dərəni, dağı gəzdi.
Gördü ki, qoyun qaçıb
Girdi bir mağaraya.
Sanki ona dedilər:
– Sən də gir mağaraya.
Bir kor qurd yaşayırmiş
Bu zağada, işə bax.
Durub heyrətlə baxdı
Çoban çiyində çomaq.

Özü öz ayağıyla
Ölümə gəlib davar.
Gəlib ki, ac qalmasın,
Bu qoca, kor canavar.
Çoban baxıb gördü ki,
Xeyli sümük var burda.
Demə gündə bir qoyun,
Yem olurmuş kor qurda.
Baxdı qurda, qoyuna,
İnanmadı gözünə.
Çoban getdi xəyala,
Düşündü öz-özünə.
Bu sürünün əlindən
Nə vaxt qurtarar yaxam?
Ruzusu haqdan gələn
Kor canavarcan yoxam?
Allah yerə salmasın
Qoy mənim də arzumu.
Bacamızdan göndərsin
Azuqəmi, ruzumu.
Çoban qayıtdı kəndə,
Pənah umdu Allahdan.
Dedi ki, özünüzə
Çoban tapın sabahdan.
Adamlar söylədilər:
– Bir düşün yaxşı-yaxşı.
Tərslik etmə, yerə tök
Ətəyindən bk daşı.
Arvadı da yalvardı,
Yox deyib durdu çoban.
Həyətdə də çıxmadı,

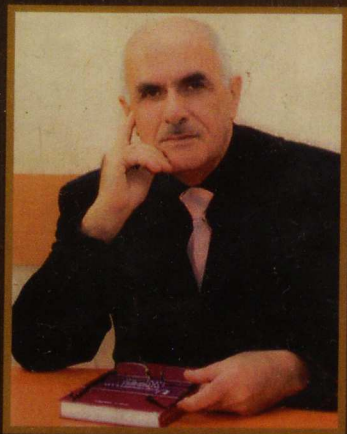
Evdə oturdu çoban.
Günlər döndü həftəyə,
Həftə ötdü, ay gəldi.
Nə çoban peşman oldu,
Nə Allahdan pay gəldi...
Qoldan güc, gözdən işıq,
Təknədən un tükəndi.
Bir qalamlıq odun yox,
Buza dönübdür təndir.
Çoban susdu, arvadı
Od götürdü, alışdı.
Daha dözə bilmədi,
Dilə gəldi, danışdı.
Dedi ki, heç olmasa
Get bir az odun gətir.
Təndiri alışdırım,
Bişirim üç-dörd fətir.
Razılaşdı çar-naçar,
Çoban yola düzəldi.
Quşlar verib səs-səsə,
Meşə necə gözəldi.
Baltasını təzəcə
Endirəndə ağaca,
Gördü gövdənin üstə
Bir deşik var balaca.
Gözünə inanmadı;
Koğuş dolu qızıldı.
Tez onları götürdü,
Ancaq kefi pozuldu.
Dedi: – Kor canavarca
Hörmətim yoxdur yəni?

Allah dövlət dalınca
Çöllərə salıb məni.
Qaytarıb qızilları
Çoban yıgdı yerinə.
«Bacamdan tökülməsə
Əl vurmaram birinə», –
Deyib, qayıtdı kəndə,
Gördüyünü danışdı.
Arvad yandı, yaxıldı,
Alovlandı, alışdı.
Onların söhbətini
Eşitdi bir tamahkar:
– Aha, filan ağacın
Koğuşunda qızıl var.
Yola düşdü o saat,
Minib atını çapdı.
Çoban deyən ağacı
Axır ki, gəlib tapdı.
Gördü bir qızıl ilan
Girdi həmin deşiyə.
Aldadılmağı yaman
Yer elədi kişiyyə.
– Bir gör nələr gətirdi
O nadürüst başıma?
Gedib zəhər qataram
Mən də onun aşına.
Tez bir budağı kəsdi,
Haray düşdü meşəyə.
Çiv düzəldib tamahkar,
Çaldı həmin deşiyə.
Üç qarış aşağıdan,

Üç qarış yuxarıdan
Ölçüb, ağacı kəsdi.
Qucağına götürüb
Onu, kəndə tələsdi.
Gəlib çıxdı çobanın
Evinin damı üstə.
Ağacın deşiyindən
Çivi çəkib ahəstə
Silkələdi ki, ilan
Bacadan düşüb yerə
Gedib çobanı çalsın.
İstədi ki, bu yolla
Ondan intiqam alsın.
Qızillar töküldülər,
İlan koğuşda qaldı.
Qəflətən çıxıb, həmin
Paxıl kişini çaldı.
Bu vaxt çoban arvadı
Qışqırırdı ucadan:
– Ay kişi, gözün aydın,
Qızıl yağır bacadan.
Çoban yaman sevindi,
Qızilları götürdü.
«Allah, sənə min şükür», –
Deyib, köksün ötürdü.
Axır ki, göndərdin sən,
Mənə dövləti, varı.
Sevincdən gözlərinə
Sürtdü o, qızilları.
Arvadı qəhərləndi
Ərinin sözlərindən.

Birdən dünya qaraldı
Çobanın gözlərində.
Onun bəbəklərinə
Sanki qor doldurdular.
Demə, zəhərli imiş
Koğuşdakı qızıllar.
Başdan ahı var-dövlət,
Çoban olmadı xoşbəxt.
Qızıllar gətirsə də,
Şöhrət, yaraşlıq ona,
Çoban həsrət yaşadı
Dünyanın işığına.
Yaylaqlar, biçənlər
Xəyalından ötüşdü.
Bir vaxt həsəd çəkdiyi
O qoca, kor canavar
Gəlib yadına düşdü.
Eh, necə xoş, qayğısız,
Gözəl günlər var idi...
Sürünü otaranda
Necə bəxtiyar idi.
Şöhrətdən, var-dövlətdən
İyrənib, bezib daha.
Gecə-gündüz ah çəkib,
O, yalvarır Allaha,
Deyir ki: – Pərvərdigar,
Qaytar, o sürünü ver.
Qızıllarını apar,
Gözümün nurunu ver...

Əsgərli Füzuli Feyruz oğlu –

1945-ci il martın 18-də Masallı rayonunun Çaxırlı kəndində anadan olmuşdur. Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun (indiki ADPU) filologiya fakültəsinin əyani şöbəsini bitirmişdir. «Rus uşaq nəsrinin Azərbaycan dilinə tərcüməsi problemləri (1950-1980-ci illər)» mövzusunda dissertasiya müdafiə etmişdir. Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, həmin ali məktəbin dosentidir. Ali və orta ixtisas məktəbləri üçün «Uşaq ədəbiyyatı» (2007, 2009, 2011, 2012) dərsliyinin, «Sənətkarın uşaq dünyası» (2003), «Ədəbi düşüncələr» (2004), «Ömrün sözü, sözün ömrü» (2008), «Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının mərhələli inkişafı» (2009), «Bədii tərcümə problemləri» (2009), «Uşaq ədəbiyyatı: qarşılıqlı yaradıcılıq qaynaqları» (2010), «Bədii təhlil və ədəbi tənqid» (2010), «Sehri dünyanın memarı» (2012) monoqrafiyalarının, «Zahid Xəlilin sənət dünyası» (2010) və «Problemlər, düşüncələr...» (2012) məqalələr toplusunun, «Dünya uşaq ədəbiyyatı» dərs vəsaitinin, 100-dən çox elmi-nəzəri və publisistik məqalənin müəllifidir. «Qızıl qələm» mükafatı laureatıdır. «İlin müəllimi» (2009), «İlin nüfuzlu ziyalısı» (2010) fəxri adına layiq görülmüşdür. Uzun illər bədii tərcümənin nəzəri problemləri ilə məşğul olmuş, dünya ədəbiyyatının bir sıra ədəbi nümunələrini dilimizə tərcümə etmişdir.